

УДК 378.032

Бирюк О. В.

ORCID 0000-0002-4951-5465

Кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри педагогіки та
методики викладання іноземних мов,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка, Україна
(Чернігів, Україна) E-mail: olhabyryuk@gmail.com

СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРЕЗЕНТАЦІЙНОМУ МОВЛЕННІ

Підготовка вчителя іноземної мови здатного до пошуку, обробки інформації з різних джерел та представлення її в усному вигляді перед аудиторією, в тому числі з використанням візуального супроводу, актуалізує необхідність формування у студентів іноземної компетентності в презентаційному мовленні. Організація процесу формування зазначеної компетентності передбачає розробку та запровадження в освітній процес системи вправ, спрямованої на поетапне формування компетентності та її складових.

Мета роботи. *Зважаючи на актуальність і відсутність відповідних науково-методичних досліджень проблеми, порушеної у роботі, виникла необхідність у теоретичному обґрунтуванні та розробці раціональної системи вправ для формування у майбутніх учителів іноземної мови іноземної компетентності в презентаційному мовленні.*

Методологія *ґрунтується на використанні теоретичних методів дослідження, а саме: аналізу, узагальнення та моделювання процесу формування іноземної компетентності в презентаційному мовленні в контексті комунікативного, особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів до навчання іноземних мов.*

Наукова новизна. *Наразі представлена перша спроба створення системи вправ, яка відображає закономірності та етапність формування у студентів мовних спеціальностей досліджуваної компетентності.*

Висновки. *Запропонована система вправ охоплює три підсистеми, кожна з яких має свою цільову домінанту, оскільки спрямована на формування окремого компонента іноземної компетентності в презентаційному мовленні. У свою чергу, підсистеми вправ включають групи вправ, що мають на меті формування складових досліджуваної компетентності: знань, навичок і вмінь. Реалізація запропонованої системи вправ можлива як у курсі Практики усного та писемного мовлення, так і в спецкурсі з академічного публічного мовлення.*

Ключові слова: *система вправ, компетентність у презентаційному мовленні, іноземна презентація, майбутній учитель іноземної мови.*

Постановка проблеми. Актуальність роботи. *Однією з практичних цілей навчання говоріння у мовному закладі вищої освіти є навчання студентів-майбутніх учителів іноземної мови (ІМ) робити презентації за широким спектром питань [5, 76], що, на нашу думку, забезпечується формуванням у них іноземної компетентності в презентаційному мовленні (КПМ). Цю компетентність ми розглядаємо як здатність планувати, структурувати, формулювати та публічно представляти монологічне висловлювання на основі використання вербальних і невербальних засобів комунікації [2, 29]. Необхідність формування зазначеної компетентності зумовлює актуальність проблеми створення раціональної системи вправ.*

Аналіз останніх досліджень та публікацій. *Проблемою організації процесу навчання студентів іноземної презентації займався багато методистів. Більшість дослідників спираються на жанровий і процесуальний підходи при розробці системи або комплексу вправ, що спрямовані на формування навичок і вмінь різних видів професійно орієнтованих презентацій: ділової презентації (Авсюкевич Ю. С., Тарнопольський О. Б.), презентації-доповіді та презентації-реклами (Драб Н. Л.,*

Толстова Т. В.) в галузі економіки, презентації технічного обладнання (Попель О. В.), академічної презентації (Bankowski E.) тощо. Як показує аналіз указаних досліджень, поза увагою науковців залишається проблема організації навчання студентів мовних спеціальностей – майбутніх учителів ІМ іншомовної презентації в контексті компетентнісного підходу.

Мета. Теоретично обґрунтувати та розробити раціональну систему вправ для формування у майбутніх учителів ІМ іншомовної КППМ, що передбачає відбір типів і видів вправ, адекватних характеру досліджуваної компетентності, та їх розташування у підсистеми та групи відповідно до етапів формування складових компетентності.

Методологія. Теоретичні методи дослідження: аналіз, узагальнення та моделювання процесу формування іншомовної КППМ. Теоретико-методологічною основою дослідження є компетентнісний (Н. Ф. Бориско, Р. П. Мільруд, С. Ю. Ніколаєва, R. Barnett, T. Hyland, S. Savignon), комунікативний (Ю. І. Пассов, Ch. Brumfit, W. Littlewood, H. G. Widdowson) та особистісно-орієнтований (Ш. А. Амонашвілі, І. О. Зимня, О. М. Леонтьєв, С. Campbell, E. Tarone) підходи до навчання ІМ.

Наукова новизна. У статті пропонується спеціальна система вправ, яка відображає закономірності процесу формування КППМ та яка може бути теоретичною основою для розробки комплексів вправ для навчання різних видів іншомовної презентації.

Результати роботи. Перш ніж розглянути сутність запропонованої системи вправ, визначимо самі поняття «вправа» та «система вправ». У нашому дослідженні ми спираємося на визначення вправи як структурної одиниці методичної організації матеріалу, яка функціонує безпосередньо в навчальному процесі, забезпечуючи предметні дії з цим матеріалом і формування на їх основі розумових дій, розумової активності [1, 322]. Під системою вправ ми розуміємо сукупність необхідних типів, видів і різновидів вправ, які виконуються в такій послідовності та в такому обсязі, що враховують закономірності становлення мовленнєвих навичок і вмінь та забезпечують максимально високий рівень оволодіння ІМ у певних умовах [6, 59].

Для побудови раціональної системи вправ необхідно:

1) розглянути типологію вправ за низкою критеріїв та проаналізувати визначені типи й види вправ з точки зору їхньої адекватності цілям та умовам формування досліджуваної компетентності;

2) визначити групи вправ, які увійдуть до системи, та розташувати їх у відповідності до етапів формування КППМ;

3) визначити послідовність розташування типів і видів вправ відповідно до стадіальності формування складових зазначеної компетентності.

При визначенні типів і видів вправ системи ми спираємося на основні критерії типології вправ, запропоновані Н. К. Склярєнко, які є загальноприйнятими у вітчизняній методиці навчання ІМ [3, 183–187]. Відомо, що система вправ забезпечує ефективну організацію навчального процесу за умови адекватності якісних параметрів вправ цілям їх виконання в конкретних умовах [4, 75]. До нашої системи входять вмотивовані вправи, які реалізують суто комунікативну та комунікативно-рольову мотивацію.

Розроблена система вправ має на меті навчити студентів здійснювати іншомовну мовленнєву діяльність, тому домінують умовно-комунікативні й комунікативні вправи, спрямовані на формування навичок і вмінь презентаційного мовлення. Кількість некомунікативних вправ обмежена. Вони виконуються поза мовленнєвою ситуацією та, в основному, пов'язані з усвідомленням студентами структурних, стилістичних, мовних і мовленнєвих особливостей тексту презентації, вербальної та невербальної поведінки мовця тощо.

У системі, що пропонується, перевага віддається вправам (ре)продуктивного характеру на основі положення про адекватність основних типів вправ головним лінгвопсихологічним особливостям певного виду мовленнєвої діяльності [6, 60], у нашому випадку, говоріння. Отже, до системи входять рецептивні, рецептивно-репродуктивні та продуктивні вправи. Кожний із цих типів вправ спрямований на вирішення певних завдань. Так, рецептивні вправи мають на меті розпізнавання й розуміння особливостей тексту презентації та публічного виступу під час ознайомлення та аналізу зразків презентації. Крім того, рецептивні вправи виконуються під час пошуку та відбору інформації з різних джерел для висвітлення теми / проблематики презентації. Рецептивно-репродуктивні вправи передбачають трансформацію первинного писемного тексту в текст для усної презентації, створення засобів візуальної підтримки, спираючись на текст презентації, та їх коментування, а також усне відтворення тексту презентації. Продуктивні вправи мають на меті самостійне та творче створення студентами частин і цілого тексту презентації.

Система вправ включає вправи з частковим і мінімальним ступенем керування мовленнєвими діями студентів. Вправи з частковим рівнем керування виконуються за певним алгоритмом і спрямовані на отримання студентами знань і формування мовленнєвих навичок створення тексту презентації

та публічного виступу. Продуктом вправ із мінімальним ступенем керування є створення тексту презентації, його публічне представлення та використання візуального супроводу під час презентації.

До системи вправ доцільно включити вправи без ігрового компонента та вправи з ігровим рольовим компонентом, коли всі або частина студентів виконує «я-роль» або уявні ролі відповідно до запропонованих викладачем навчально-мовленнєвих ситуацій.

Враховуючи спосіб організації, формування іншомовної КПМ передбачає виконання фронтальних, індивідуальних одночасних та послідовних, парних і групових вправ.

Вимога використання зорової наочності при формуванні цільової компетентності зумовлює включення до системи вправ без опор, вправ зі штучно створеними опорами та вправ з природними опорами.

Указані типи вправ за критерієм «операція, дія або діяльність, яку виконує студент» [3, 187], реалізуються в різних видах: впізнання та ідентифікація мовленнєвих кліше, стилістичних прийомів, структурних частин презентації, інтонаційного малюнка презентації, співвіднесення мовленнєвих кліше з відповідними комунікативними намірами та частинами презентації, розташування мовленнєвих кліше в логічній послідовності (як вони використовуються в тексті) (рецептивні некомунікативні); аудіювання та читання текстів із різних джерел і частин презентації з певною комунікативною метою (рецептивні (умовно)комунікативні вправи); інтонування частини і цілісного тексту презентації, заповнення пропусків у тексті презентації, звуження та розширення речень, структурної частини презентації, (репродуктивні некомунікативні); відповіді на запитання до текстів та засобів візуальної підтримки (графіків, діаграм, таблиць тощо) (репродуктивні умовно-комунікативні); створення різних видів візуальної підтримки, публічний виступ з використанням нотаток і візуального супроводу (репродуктивні комунікативні вправи); створення частин тексту презентації (продуктивні умовно-комунікативні вправи); створення цілісного тексту презентації, дискусія з аудиторією після публічного виступу (продуктивні комунікативні вправи).

Зважаючи на те, що визначені нами типи й види вправ виступають складовими системи вправ, необхідно організувати їх у межах певної системи, враховуючи поетапність формування та розвитку навичок і вмій при формуванні КПМ. У методиці навчання ІМ розрізняють загальну та окремі або спеціальну системи вправ [3, 189; 4, 101]. Розроблена нами система вправ є спеціальною, оскільки вона має на меті формування певної складової іншомовної комунікативної компетентності.

Спеціальна система вправ складається з підсистем, спрямованих на оволодіння певними аспектами мовленнєвої діяльності. Враховуючи поетапний характер формування КПМ [2, 31-33], у структурі досліджуваної компетентності ми виділяємо три компоненти, кожен з яких має свою цільову домінанту, яка, в свою чергу, обумовлює зміст цих компонентів. Перший компонент КПМ має на меті навчання створення тексту презентації; другий компонент передбачає формування знань, навичок і вмій публічного представлення тексту презентації; третій компонент спрямований на навчання презентації з візуальним супроводом. Отже до системи вправ, що пропонується, входить три підсистеми відповідно до визначених нами компонентів КПМ. Кожний із цих компонентів має свою мету, реалізація якої передбачається при виконанні вправ відповідної підсистеми. Таким чином, ми розглядаємо 1) підсистему вправ для навчання створення тексту презентації; 2) підсистему вправ для навчання публічного представлення презентації; 3) підсистема вправ для навчання презентації з візуальною підтримкою.

У свою чергу, підсистема вправ складається з груп вправ [3, 189], спрямованих на виконання окремих завдань навчального процесу. У нашому випадку складовими підсистемами виступають групи вправ, спрямовані на формування окремих мовленнєвих навичок і вмій презентаційного мовлення. Зміст кожної групи вправ визначають відповідні типи й види вправ.

Наведемо приклади вправ для кожної групи вправ трьох підсистем. До кожної групи вправ подається один зразок.

1. Підсистема вправ для навчання створення тексту презентації

1.1. Група вправ для ознайомлення зі зразком презентації та аналізу його композиційно-структурних, мовних, мовленнєвих і стилістичних особливостей.

Вправа 1. Мета: ознайомити студентів зі структурою тексту презентації та комунікативними функціями її структурних частин.

Інструкція: *Listen to the presentation and follow the printed text. Match the paragraphs of the presentation (I-V) with the structural parts (1-3) and communicative intentions (a-f) the presenter realizes in each part. Prepare guidelines on the structure of the presentation you may use to explain it to secondary school pupils.*

1.2. Група вправ для формування навичок використання засобів мовного зв'язку, мовленнєвих кліше, стилістичних прийомів, характерних для тексту презентації.

Вправа 2. Мета: навчити студентів вживати мовленнєві кліше для представлення головних ідей основної частини презентації.

Інструкція: *Study the plan for the main body of a presentation about distance learning. Listen to 6 instructions asking you to introduce different parts and points in the main body. Make your response after each instruction.*

E.g. Introduce the first part of the main body. – Let me start with reasons why distance learning has become essential in digital age.

1.3. Група вправ для формування вмінь пошуку та обробки інформації з різних джерел.

Вправа 3. Мета: навчити студентів знаходити релевантну інформацію, виділяти головну та другорядну інформацію в тексті.

Інструкція: *Scan some articles related to current issues in foreign language education. Choose the problem you would like to speak about in public. Make notes of the key points you will highlight in your presentation. Arrange the points in order you mention them in the main body. Supply the main points with relevant arguments and examples from the articles.*

1.4. Група вправ для формування вмінь створення окремих структурних частин презентації.

Вправа 4. Мета: навчити студентів писати вступну та заключну частини презентації.

Інструкція: *A) Work on your own. Read the main body of the presentation «Challenges Facing Schools». Write its introduction and conclusion.*

B) Work in pairs. Take turns to introduce the parts you have written. Listen and say if the parts include necessary points and appropriate expressions.

1.5. Група вправ для формування вмінь створення цілісного тексту презентації.

Вправа 5. Мета: навчити студентів готувати текст презентації.

Інструкція: *You are an English teacher. You are going to take part in an international conference «Current Challenges in Preparing Foreign Language Teachers». Choose the problem that concerns you most. Search for relevant information in the Internet. Make up the outline of the presentation and write the text of your speech.*

2. Підсистема вправ для навчання студентів презентації-публічного виступу

2.1. Група вправ для ознайомлення зі зразком презентації та аналізу вербальної та невербальної поведінки мовця.

Вправа 6. Мета: навчити студентів аналізувати невербальну поведінку мовця.

Інструкція: *Watch a three-minute clip from the TED Talks. Evaluate the presenter's body language. Comment on his face expression, body posture, head and hand motions, how he maintains eye contact with the audience and the way he uses the stage. Give tips on how he can improve his body language if necessary.*

2.2. Група вправ для формування навичок коректного артикуляційного та інтонаційного оформлення усних висловлювань.

Вправа 7. Мета: навчити студентів ідентифікувати логічний наголос та паузи на рівні понадфразової єдності та виразно читати його за інтонаційною розміткою.

Інструкція: *Listen to the introduction and follow the printed text. Underline the words the presenter stresses to highlight the structure and mark the places he pauses. Read the introduction expressively.*

2.3. Група вправ для формування вмінь усно представляти текст презентації.

Вправа 9. Мета: навчити студентів усно представляти міні-презентацію та розвивати вміння створення тексту презентації.

Інструкція: *A) Prepare a two-minute presentation on one of the problems on the list. Make notes you may use during the presentation. Rehearse your speech in a low voice.*

B) Work in the groups of three. Take turns to make your presentations. Listen to one another carefully and evaluate each presentation according to the criteria on the evaluation sheet. Give recommendations for improving the presentations if necessary.

2.4. Група вправ для формування вмінь вести дискусію.

Вправа 10. Мета: навчити студентів задавати питання після презентації.

Інструкція: *You are going to listen to the presentation about home education. While listening make notes of the questions to clarify the information presented by the speaker and the questions to get additional information on the problem under discussion.*

3. Підсистема вправ для навчання презентації з візуальною підтримкою

3.1. Група вправ для ознайомлення з вимогами до оформлення візуального супроводу та аналізу засобів візуальної підтримки.

Вправа 11. Мета: навчити студентів аналізувати вербальну інформацію, представлену на слайді.

Інструкція: *Compare the two slides in PowerPoint that present the agenda of the presentation. Decide which would be more effective on the screen during the presentation. Answer the following questions: 1) Which has more visual impact? 2) Which is easier to read? 3) Do you want the audience to read or listen to you?*

3.2. Група вправ для формування навичок створення різних видів візуальної підтримки.

Вправа 12. Мета: навчити студентів створювати план основної частини презентації.

Інструкція: *A) Work on your own. Read the main body of the presentation and design a word chart to show its main ideas.*

B) Work in pairs. Contrast and compare your charts. Give recommendations for improving them if necessary.

3.3. Група вправ для формування вмінь коментувати вербальну та невербальну інформацію, представлену на постерах / слайдах тощо.

Вправа 13. Мета: навчити студентів коментувати невербальну інформацію, представлену в гістограмі.

Інструкція: *A) Work on your own. Student A: Study a bar chart that presents the qualities which make a good teacher. Student B: Study a bar chart that presents the qualities which make a bad teacher. How many qualities are presented in the bar chart? What are they? Arrange them in a descending order. Which of them are most / least popular? Which qualities make it into the top five?*

B) Work in pairs. Describe the chart to your partner.

Висновки. Таким чином, ми описали систему вправ для формування у майбутніх учителів ІМ іншомовної КППМ. У структурному плані, запропонована система включає підсистеми та групи вправ відповідно до виділених нами компонентів компетентності та їх складових. Зміст системи вправ становлять типи та види вправ, адекватні лінгвопсихологічним особливостям презентаційного мовлення та умовам його навчання. Реалізація запропонованої системи вправ в освітньому процесі забезпечить формування іншомовної КППМ в курсі Практики усного та писемного мовлення інтегровано з іншими видами іншомовної мовленнєвої діяльності або в спецкурсі з академічного публічного мовлення.

Завданням подальшого дослідження в межах розглянутої нами проблеми має стати, на нашу думку, перевірка ефективності розробленої системи вправ, аналіз та інтерпретація отриманих результатів.

References

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Москва: Издательство ИКАР, 2009. 448 с.
Azimov, Je. G., Shhukin, A. N. (2009). Novyj slovar' metodicheskikh terminov i ponjatij (teoriya i praktika obuchenija jazykam) [New Dictionary of Methodological Terms (Theory and Practice of Teaching Languages)]. Moskva: Izdatel'stvo IKAR.
2. Бирюк О. В., Стеченко Т. О. Навчання майбутніх учителів іноземної мови навчальної презентації. *Вісник КНЛУ. Серія Педагогіка та психологія. Вип. 31.* Київ: КНЛУ, 2019. С. 27–34.
By'ryuk, O. V., Stechenko, T. O. (2019). Navchannya majbutnix uchy'teliv inozemnoyi movy' navchal'noyi prezentaciyi [Teaching the Educational Presentation to Prospective Foreign Language Teachers]. *Visny'k KNLU. Seriya Pedagogika ta psy'xologiya. Issue 31.*
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін.; за загальн. ред. С. Ю. Николаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.
Metody'ka navchannya inozemny'x mov i kul'tur: teoriya i prakty'ka (2013). [Methodology of Teaching Foreign Languages and Cultures: Textbook] / Bigy'ch O. B., Bory'sko N. F., Borecz'ka G. E. ta in.; za zagal'n. red. S. Yu. Nikolayevoyi. Ky'yiv: Lenvit.
4. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. Москва: Русский язык, 1989. 276 с.

- Passov, E. I. (1989). *Osnovy kommunikativnoj metodiki obuchenija inojazychnomu obshheniju* [Fundamentals of Communicative Methodology of Teaching Foreign-Language Communication]. Moskva: Russkij jazyk.
5. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання) / Під ред. Ніколаєва С. Ю., Соловей М. І. Вінниця: Вид-во «Нова Книга», 2001. 245 с.
Programa z anglijs'koyi movy` dlya universy`tetiv / insty`tutiv (p'yaty`richny`j kurs navchannya) (2001) [Curriculum for English Language Development in Universities and Institutes (a Five-Year Course)] / Pid red. Nikolayeva S. Yu., Solovej M. I. Vinny`cya: Vy`d-vo «Nova Kny`ga».
6. Тарнопольський О. Б., Авсюкевич Ю. С. Успішні презентації: посібник з навчання ділових презентацій англійською мовою студентів економічних спеціальностей. К.: Ленвіт, 2007. 135 с.
Tarnopol's`ky`j, O. B., Avsyukevy`ch, Yu. S. (2007). Uspishni prezentaciyi: Posibny`k z navchannya dilovy`x prezentacij anglijs`koyu movoyu studentiv ekonomichny`x special`nostej [Successful Presentations. A Coursebook on Business Presentations in English for Tertiary Students of Economics]. K.: Lenvit.
7. Шатилов С. Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по специальности № 2103 «Иностр. яз.» 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Просвещение, 1986. 223 с.
Shatilov, S. F. (1986). Metodika obuchenija nemeckomu jazyku v srednej shkole [Methodology of Teaching German in Secondary Schools]: ucheb. posobie dlja studentov ped. in-tov po special'nosti № 2103 «Inostr. jaz.» 2-e izd., pererab. i dop. Moskva: Prosveshhenie.

Byriuk O.

ORCID 0000-0002-4951-5465

Ph.D., Associate Professor,
Department of Pedagogy and
Methodology of Teaching Foreign Languages,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: olhabyryuk@gmail.com

EXERCISES FOR DEVELOPING PRESENTATIONAL COMMUNICATION COMPETENCE

Nowadays foreign language presentation activities have become an essential part of academic and professional settings. Foreign language teachers are supposed to be able to identify, analyze and synthesize, critically evaluate information from different sources and orally present it in public using visual aids. Thus, there is the necessity to develop students' presentational oral communication competence. When organizing the process of this competence development we should compile an efficient system of exercises which will allow students master its components gradually, stage-by-stage, and comprehensively.

Article's purpose. *The importance of the problem under consideration and the lack of corresponding methodological research make it vital to theoretically substantiate and elaborate the system of exercises for developing students' presentational communication competence.*

Methodology *is based on traditional research methods such as analysis, generalization, modeling of developing the presentational communication competence in the context of communicative, student-centered and competence approaches to teaching foreign languages.*

Scientific novelty. *This is the first attempt to design the system of exercises based on the patterns and stages of developing the students' presentational oral communication competence.*

Conclusions. *The suggested system consists of three sub-systems with their own objectives as each of them is aimed at developing a specific component of the target competence. The sub-systems include the groups of exercises for developing students' presentation knowledge, skills and abilities. The described system of exercises can be used in teaching both core and optional subjects, such as Practical English Course and Academic Public Speaking Course.*

Key words: *system of exercises, presentational communication competence, presentation, prospective foreign language teacher.*

Стаття надійшла до редакції 03.11.2020

Рецензент: **О. П. Биконя**, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри іноземних мов Академії державної пенітенціарної служби